VYFDE

BRIEV

VAN

הַגֶּבֶר ΦΙΛΑΛΉΘΗΣ

Haggébher PHILALEETHEES,

Geschreeven

Aan Zynen Vriend N. N.

Over

De Versoekinge Christi in de Woestyne, tot wederlegging van het 18 (ofte 20.) Capp. in het Boek van D. BALTHASAR BEKKER, genaamt de *Betoverde Wereld.*

Item,

Over de Classicale Proceduuren, &c.



Tot AMSTERDAM.
By GERARDUS BORSTIUS, Boekverkoper aan den Dam, op den hoek van den Nieuwendyk. 1691.

Gunstige Leser! In het aanhaalen van het Boek van *D. Bekker*, hebben wy den Eersten Druk aangewesen door het teeken §. Ende den Derden Druk door de tekenen *Capp.* ende §. En men kan de selve aanwysing licht onderscheiden, om dat het Cyffer van de §. der Capittelen, gemeenlyk minder is, dan van het geheele Boek.

Voorts gelieft de *Gunstige Leeser* in onsen Vierden Brief, te lesen; pag. 60. lin. 34. *Hos.* 12:4.

Hooght, Everard van der

MYN HEER!

TOt noch toe zijn wy (zedert onsen eersten brief / van dato den 10. Sept. 1691.) opgehouden geweest / met het afwisschen van den blaam / de welke / door het schrijven van het Boek / genaamt de Betooverde Weereld, met des zelfs gevolgen / over de Gereformeerde Kerke / ende over hare Dienaars gebragt was.

Dikwils hebben wy by ons zelven gedacht / dat de personeele verdediging hinder toe-bragt / aan het naspeuren van de Waarheden / en de Texten / die hier toe waren te verklaaren. Maar dan beantwoordden wy wederom ons selven met het overweegen / dat het verantwoorden van Elia 1 Reg. 18: 18. Van Micha, 1 Reg. 22. Van Job. Cap. 31. Van David. Ps. 7. en 1 Reg. 17: 28---37. Van Jeremias, Cap. 15: 10. 17: 16. Van de Apostelen Act. 2. Van Paulus. Act. 22. en 23. en 24. en 26. en 2 Cor. 11: 16---33. en 12: 1/ 11. Ja / van de Heere Jesus zelver / Matth. 26. 55. altijt is geschat niet alleen noodsaaklijk / om het woord / datse leerden / niet te verydelen. Maar ook / om dat men / in dat verantwoorden / konde leeren groote saaken / ende deugdsame exempelen. Ende hier toe vindmen / dat zelfs David, Ps. 71. 5/6. Obadja. 1 Reg. 18: 12. Paulus Act. 22: 3. Phil. 3: 4/5/6. en andere meer / hebben gehaalt een mannelyk argument / uyt haren Kindschen wandel; om hare tegenstanders te overtuygen / en / om de jonge jeucht te leeren leven / na Gods wetten.

Op de zelfde wijse kan al het geene dat onse pen / zedert den 10.Sept. heeft geschreven / met de woorden van de aansienelijkste Kerkelijke Vergadering / ende met de Lessen van de Vermaartste Gods-geleerden / ons onderwijsen van de suyvere Gereformeerde Religie / over de saken / die nu by D. Bekker werden betwistet / ende die ons altijt konnen dienen / tot verder ondersoek der voorgestelde dingen.

Wy gaan dan over / om te ondersoeken; of dit zelfde Geloove in onse voorgaande Brieven uyt-gedrukt / ook is beleeden van den Heere Jesus; ende / indien van Ja; zoo zal het onweder spreekelijk blijken / dat de geene / die hier komt spotten / met het gevoelen van de Gereformeerden / dat de selve ook zeekerlijk bespott heeft den Heere Jesum ende sijne Leere. Ende om dit met ordre te beginnen / zoo zullen wy eerst spreeken /

CAPITTEL VI.

Van de Versoekinge Christi, *Matth.* 4.

§ 1. Van dese VERSOEKINGE CHRISTI, spreekt de Hr. Bekker, in zijn tweede Boek. *Cap.* 20. *Vanden derden Druk*, of in den eersten Druk. *Cap.* 18. Ende ik vinde in den *derden Druk* §. 15. dese woorden: „ Wil iemand

„ mand dat ik zeggen zal, hoe ik het versla; dat zoude hier niet voegen, sonder „ myn gevoelen die aangaande breder te verklaren, om niet qualyk verstaan te „ zyn. Doch dewyle sulks te lang vallen zoude, ende IK DAAR TOE NIET „ GEHOUDEN BEN; zynde slechts myn werk, om 't gene anderen dunkt be- „ wys te zyn te ondersoeken, zoo laat ik dat volkomelyk alhier berusten. Ziet daar Myn Heer! wat dat wy van den Doctor Bekker hebben te wachten: hy zal maar de bewijsen van andere ondersoeken / ende hy en is niet gehouden soo een aanmerkens-weerdige geschiedenisse / die de Geest heeft willen na-laten te verklaren. Onse *Casus conscientiæ* seggen / dat GEEN GOED DOEN IS QUAAD DOEN: maar dese Doctor is hier met stil-swijgen noch niet te vreeden / hy moet de Verklaringen van andere ook los maaken / en ons van dit stuk uyt den Bybel berooven. Doch / hoe net dat dit zelve / met het ampt van een Doctor Theologiæ over-een-komt / kan men / eens voor al / nazien in den 18 *Artikel vande Kerken-ordre*, te lesen in onsen tweeden brief. pag. 24. Cap. 4. §. 10.

§ 2. Ondertusschen had de Hr. Bekker sich al soo verre geuyttet / dat hy daar van spreekt. §. 557. pag. 453. of Cap. 20. §. 11. Op dese wijse: „ God „ wilde dan, dat hier syn Wel-geliefden Soon, in eensaamheyd geweken, sich „ den Duyvel eens *Verbeelden* zoude: als den geenen, die den menschen zoo „ veel ramps had aangebracht, wiens werk hy nu tegen ging; en DIE ZICH „ OOK MET ALLE KRACHT DAAR TEGEN STELLEN ZOUDE, SOO „ HY KONDE. Hy, die in alles is versocht geweest als wy, (doch zonder „ zonde) Hebr. 4: 15. door vasten ende door bidden lang geoeffend in den Geest; „ sagh, zoo als hem DOCHT, den versoeker komen, die HEM DUS ENDE „ SOO TOT DEN AFVAL SOCHT TE BRENGEN. De Droefheyd, „ angst en vrese (die Paulus seyd; dat hem in de dagen des vleeschees over- „ quamen, Hebr. 5: 7.) hebben hem, gelyk daar na, op 't eynde, in den Hof, „ Matth. 26: 37. doe op 't begin in 't woeste land, bevangen.

§ 3. De Staat van Verschil is hier dan / of de Satan Christum versocht heeft na Waarheyd; dan of het alleen geweest is in VERBEELDING. D. Bekker beweert / dat het alleen geschied is in Verbeelding; ende sijn eerste „ grond in desen is: dat geen Duyvel machtig is den menschen met woorden, „ ofte met werken te vervoeren, of eenige beweegingen in syn gemoed of lichaam „ in te drukken. Cap. 20. §. 20. Ziet daar van ons gevoelen / cap. 5. §. 99. en 114---119.

§ 4. Wy zullen (om den Rechten der sin der Historie na te speuren) de woorden / ende de historie eens ontvouwen in haar t'zamen-hang / ende uytbreyding; ende dan ons gevoelen zeggen / ende de Redenen van den Heer Bekker, insien ende wederleggen.

§ 5. Om dan den t'Zamenhang der Historie te binden / dienen wy een weynig te rugge te zien / op het geene ons cap. 3. verhaalt word. Ende men dient / in het Voor-by gaan / te weeten / dat de Afdeeling der Capittelen in het N. Testament eerst begonnen is ontrent het jaar na Christi geboorte 1250. En dat het onderscheyd der Verssen eerst is begonnen ontrent het jaar 1552. door *Rob Stephanus*. Ende daar in verschilt het N. T. van het Oude T. Van het welk E. V. H. verhaalt in sijn *post scriptum* met de woorden van R. *Jehuda*, anders

ders genaamt *Hakkaadkoósch*, dat is/ Heylige; de welke geleeft heeft in de twee-de eeuwe. Men kan daar op van het N. T. nasien *Henr. Stephani præfatio in N. T. Græc. in 12.* en ons de Vryheyd laten/ om te seggen: dat dese ge-geschiedenisse gevolgt is / op het geene in het voorgaande verhaalt was van Christi Doop / op het dertigste jaar sijnes levens. Luc. 3:23.

Van welken Doop Lucas zegt / Cap. 3: 21/22. Ende het geschiede; doe alle het volk gedoopt wierd, ende Jesus [ook] gedoopt was, ende badt, dat den Hemel geopent wierd: Ende dat de H. Geest op hem nederdaalde in lichaamelyke gedaante, gelyk een duyve: ende dat'er een stemme geschiede uyt den Hemel, seggende, gy zyt myn geliefde Zoone, in u hebbe ik myn Wel-behagen. Welke woorden men kan vergelijken met Matth. 3:16/17. Ende men zal bevinden/ dat in dat voor-verhaalde alles is/ het geene tot een ware Historie ver-eyscht word.

§ 6. Na de selve word ons verhaalt een andere historie/ daar in/ op een seer gemakkelijke wijse/ word voor oogen gestelt/ het wedervaren Christi met den Satan; op het begin van sijne bediening/ die hy nu hadde aan te veer-den; ende het welke wedervaren hem is overgekoomen *terstont* εὐθὺς Marc. 1: 12. na sijn eerste inleyding tot den publijcquen dienst.

In dese voorbereyding Christi tot sijn bediening/ word ons omstandig ver-verhaalt: vers 1. Hoe dat de Heere Jesus Doe (terstond na sijn Doop / ende na het ontfangen van den Geest/) ook van den Geest wierd weg-geleyd in de Woestyne, om versocht te worden van den Duyvel.

§ 7. Daar is dan/ in dese Versoeking de hand Gods, ende de Werking van den selfden Geest, die in het voorgaande Cap. 3. vers. 16. was genoemt ende die hier by uytmuntentheyd/ wederom word aangewesen door de woor-den ὑπὸ τοῦ πνεύματος, Van den ofte liever van DIEN Geest. De welke het zelve heeft konnen doen (1) door een inwendig ingeeven ofte bevel. Waar op konnen passen de woorden van Marcus, Vers. 12. Ende terstond dreev hem de Geest uyt, αὐτὸν ἐκβάλλει. Het welk beteekent *uyt-werpen*, *uyt-dryven*, UYT-LAATEN, gelijk men de schapen uytlaat/ Joh. 10: 4. en ook Voortbrengen, Matth. 12: 35. of uyt-langen Luc. 10: 35. of uyt-stooten in den dienst/ Matth. 9: 38. *Ziet Legh crita sacra, pag. mihi* 180. Maar klaarder schijnt dit te volgen uyt de woorden van Lucas, die ons segt: Luc. 4: 1. ende Jesus, vol des Heyligen Geestes, keerde wederom van de Jordaan, ende wierd door den Geest geleyddet ((ἤγετο) in de Woestyne. Ende dan is het leyden van den Geest/ een aanporren ende een neyging van den Salichmaker/ om willig sich af te zonderen van de Schare ende te gaan na de Woestijne.

§ 8. Doch andere gelooven/ dat de Heere Jesus van den Geest is weg-ge-voert door een uytwendige ende miraculeuse wegneming (*raptu externo*, Gomar. vel *miraculoso*, *Par.*) gelijk men het zelve leest van Elia, 1 Reg. 18. 12. 2 Reg. 2: 16. van Ezechiel de welke van zich zelven zegt: Cap. 11. 1. ותשא אתי רוח Doe hief my de Geest op. Ende van Philuppus Act. 8: 39. na den doop van den Kamerling / zoo dat hy hem zelven vond nedergeset te Azoten. Het welke van Gaza, (waar van vers 26. gesproken word) afgelegen was 270. stadien ofte 34. mijlen. Ende/ op deselve wijse / zoude dan de Heere Jesus door den Geest in een ogenblik/ zijn weg-genoomen/ uyt de oogen van Jo-

Johannes den Dooper / ende vande schare / ende gezet zijn inde Woestijne. Ende daar toe neemen se / dat haar kan leyden het Griecksche Woord / dat Mattheus hier gebruykt / van ἀνήχθη, *hy wierd om hoog-geleyd*; t. w. in de Woestijne. Maar wy laten / van dese twee Wijsen van de Leyding des Geests / den Leeser het zijne kiesen; om dat het beyde kan waar wesen / ende wel na den stijl van Gods Geest is te begrijpen.

§ 9. De PLAATSE waar heenen de Salighmaker gevoert wierd / word genaamt de WOESTYNE by de wilde gedierten. Marc. 1: 13. En / dat dit geweest zy in de Woestijne alwaar Johannes de Dooper zich gewoon was te onthouden en schijnt niet waarschijnelijk te zijn / en noch minder is het waarschijnelijk / dat Johannes hem daar zoude hebben heenen geleydt. Wy en sien niet dat dese Woestijne genaamt word / de Woestijne van Judæa. Maar in het gemeen de Woestyne. Waar door men onbepaald verstaan kan de groote Woestyne, in de welke te vooren Moses ende Elias veertig dagen hadden gevast. Exod. 24: 18. 34: 28. Deut. 9: 9/ 18. 1 Reg. 19: 8 / ende inde welke de kinderen Israëls 40 jaren hadden omgedwaalt.

Na dese Woestijne wierd de Heere Jesus door een Goddelijken drift geleyd; om (1) als een grooter dan Moses, door een afzonderinge / zich / boven het volk / ontzacchelijk te maken / ende om alzoo geen minder luyster aan te brengen aan het Evangelium / als Moses had konnen toe-brengen aan de Wet. (Calvin.) Ook (2) om te toonen / dat hy door de voorgaande Verheffinge / Matth. 3: 16/ 17. niet en was verhoovaardigt; maar (3) om sich zelven liever door het gebed te heyligen tot sijn publijcque bediening. Ende (4)

§ 10. OM VERSOCHT TE WORDEN VAN DEN DUYVEL. Hier ziet men (1) den Versoeker (2) de daad van Versoeking / ende (3) het oogwit van de leyding in de Woestijne.

I. De VERSOEKER word hier genaamt Διάβολος, dat is Lasteraar, Valsche beschuldiger, de *Satanas*, die de geheele Wereld (van de kinderen der ongehoorsaamheyd Eph. 2: 2.) Verleydt / de verklager onser broederen, die haar verklaagde voor onsen God dag en nacht. Apoc. 12: 9/ 10. Welke / name de Syriërs daarom hebben overgeset ܐܟܠܩܪܨܐ / of met twee woorden / Luc. 4. 2. ܐܟܠ ܩܪܨܐ deweke woorden echter altijt by een worden gebruykt / soo wel in het Chaldeeusch אכל קרצא als in het Syrisch. Ende het welke / even als in het Arabisch woord קרץ; Af-knagen, Knagen, bytten, *en op-eeten van iemands naam*, beteekent. Ende zoo zoud ook alhier de Satan doen. Waarom hy te recht genaamt word met desen name / alzoo hy doorgaans / dit tot sijn werk maakt.

§ 11. Ende / op dat men niet en zoud missen / om den versoeker recht te kennen / zoo krijgt hy in dese historie noch andere namen / als van πειράζων, vers 3. DE VERSOEKER. Ende van Satanas, vers 10. Het welke / uyt het Hebreeusch

breeusch / שמן, door het Syrisch ܣܛܢܐ / is gekomen tot de Grieken; die daar / na hare gewoonte / hebben by gedaan haar Sigma; (Gelijk de Hellenisten van משיח weeten te maken Messias.) En dit doet ons klaar zien / dat dese Versoeker, is die Tegenpartyder, ende die Vyand van het menschelijke geslachte / die by Josua stont als een tegenstander om hem tegen te staan, gelijk de woorden van woord tot woord luyden. הַשָּׂטָן עֹמֵד לְשִׂטְנוֹ Zach. 3: 1. Het was dan de geene / tegen de welke Petrus wil 1 Petr. 5: 8. dat wy ons moeten wapenen: om dat dese tegen-party de Duyvel omgaat als een brieschende Leeuw, zoekende, wien hy zoude mogen verslinden. Hy is dan de zelfde die ons meermaalen voorkomt als een Versoeker, 1 Thess. 3. 5. die den mensch zoekt te brengen tot den val / ende die ons in Gods Woord word voorgestelt / onder verscheydene benamingen / als Apoc. 12: 7/ 10. 20: 2. en soo vorder / als van ons geleert is. Cap. 5. §. 8.

§ 12. Van desen Diabolos zoud de Saligmaker werden VERSOCHT. Dat is / hy zoude een PROEF van den Saligmaker NEMEN, ende sien / of de Heere Jesus (vol van den Geest) Machtig was / om den Satan te overwinnen; terwyle de Satan het daar op toe-leyde / om den Heyland tot sonden te verlokken. Van zoo een proef-nemen, sien wy / dat genoomen word het Hebr. woord נסה *versoeken*. het welke daarom de LXX. Oversetters vertaalen / door πεῖραν λαμβάνειν, Deutr. 28: 56. Welke verklaring / van Hesychius, uyt de natuure van het Woord / getoont word. Ende alsoo is dit het zelve / dat Cicero in het Latyn voor-een-houd / *Experiar & tentabo omnia*; dat is / Ik zal alles beproeven, ende versoeken.

§ 13. Ende dese versoeking was het oogmerk van de H. Geest; waarom dat de HEERE in de Woestyne gevoert wierd. En waarom dat ook de Heere Jesus de selve willig aannam / om den Satan, de welke *active* soude misdoen / en zondigen / zonder zonden af te wachten ende heldadig te overwinnen. Hebr. 4: 15. Aldus heeft dan de Heere Jesus (1) door den strijd willen weesen beproeft / om al in het begin van sijne bediening te toonen / dat hy den Satan overmocht. (2) Om ook een Voorbeeld te wesen voor den Gedoopten, die haar al ten eersten tot den strijd hebben te bereyden / ende / die / wel overwegende de bedriegeryen des Satans, geduurig moeten blijven nuchteren en wakende, 1 Petr. 5: 8. Ende (3) om ons / door sijn exempel te verseekeren van de gewisse overwinning / die hy ons bereyd heeft / als hy in alle dingen, gelyk als wy is versocht geweest, [doch] sonder zonden. Hebr. 2: 17/ 18. 4: 15.

§ 14. Tot noch toe / siet men alles zoo klaar na een ware Historie gelijkende / als'er ooit een kan werden gevonden. Ende / soo dit niet / na Waarheyd aldus is geschied / zoo mag men met recht ook twijfelen aan het nederdalen van den H. Geest op den Heere Jesum / het welke in 't voorgaande verhaalt was. Men mag dan ook twijfelen aan sijn reys na de Woestijne / aan sijn vasten / en ook aan sijn hongeren.

§ 15. Achtervolgens nu dit oogmerk van den H. Geest / ende van den Heere Jesus (de welke vol zijnde des H. Geestes te strijde aftreed / ende soo

 ook

ook N.B. van den strijd te rugge keert / door de Kracht des Geestes, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος, na Galileën. Luc. 4. 14.) MOET en ZAL de strijd ook eyndigen; of God en kan geen God zijn; indien hy hier in sijn oogwit niet machtig en word.

§ 16. Het gebeurt / dan ook net zoo / als de H. Geest in het eerste vers hadde voor-genoomen; ende Duyvel vertoont zich / in het werk na sijn natuur ende aart van Werking gereedt. Want Lucas segt / cap. 4: 2. dat de Pr. werd veertig dagen versocht van den Duyvel. Het welk Matthæus, zonder strijdig te zijn / Cap. 4: 3. verhaalt / als of de versoeking eerst begon na den honger. Want voor dien honger / sijn de versoekingen geweest lichter ende niet soo swaar als de drie aanvallen / de welke na den honger zijn gevolgt. De woorden van Matthæus luyden aldus: *Ende als hy veertig dagen en veertig nachten gevast hadde, hongerde hem ten laatsten.* Hier worden niet alleen genoemt dagen, maar ook nachten, om te toonen / dat hy niet alleen hadde gevast by dage (gelijk de Jooden:) maar ook by nachte; ende dat hy den gantschen tijd was sonder spijse te eeten / en onderstennt door sijn Godheyd. Terwijle hy bezich bleev met bidden ende strijden.

Maar ten laatsten HONGERDE Hem. Dit was een bewijs van sijne ware menschelijke natuure; ende gaf aan den Satan de occasie om hem aan te vallen / als op iemand / de welke door den honger bewijs gaf van sijn swakheyd.

§ 17. Hier op volgt dan / Vers 3. de VERSOEKINGE selfs / onder dese woorden: Ende de Versoeker tot hem gekomen zynde. Hier komt de Satan ons voor als (1) een Versoeker / (2) die tot Jesum quam / (3) die zijne gedachten konde openbaren / en aan Christo klaar voor-stellen / ende (4) die een tentatie konde voort-brengen recht te snee / op occasie van Christi hongeren / daar hy te vooren verklaart was / als Gods Zoone. Cap. 3: 17.

Daar uyt moet dan volgen / dat de Satan heeft kennisse / en dat die kennisse betreft om te weten of iemand honger heeft / nevens het middel / om dien honger te doen verdwijnen / ende dat hy / (die voor Gods Zoone verklaart was) behoorde macht te hebben / om uyt steenen brooden te maken. Waar op hy dan den geenen / die zoo voor Gods Zoone verklaart was / wist te vinden; ende hem dat zoo / op de juyste tijd / wist voor te dragen; om hem tot der afval te brengen.

§ 18 Immers / indien dit alles geen waarheden en zijn / zoo heeft de Heere Jesus den Duyvel te hoog geacht. Ja / zoo heeft de Heere Jesus zich zelven een leugen Voorgebeeld ende zonder fondament bevangen geweest met Droefheyd, angst en vreese. Want / de Dr. Bekker zelver bekennen moet (volgens zijn woorden hier boven / §. 2. van woord tot woord uytgeschreven) dat de Heere Jesus sich dese dingen / die Matth. 4 verhandelt worden / heeft VERBEELD. Ende hy en kan niet wesen ons een Zaligmaker / indien hy zich onwaarheden heeft konnen VERBEELDEN, zoo dat hy daar door bevangen wierde met Droefheyd, Angst en Vreese. Te meer / daar men hem pas te vooren heeft hooren beschrijven als Gods Zoone / ende vol des Heyligen Geestes. Luc. 4: 1 / 14. Ende N. B. alle dese ongerijmtheden komen ons toe / door de stellingen van dien man / die sijn boek schreev (zoo hy voorgeeft)

tot Gods en Christi eere / om het Rijke des Satans te verbreeken.

Maar hoe dat dit hier wesen kan / zal wel haast blijken / als wy de gantsche historie eens nazien / ende dan daar gedurig op toe-passen het geene de Hr. Bekker heeft toe-gestaan door sijn verklaring van VERBEELDING, met de Droefheyd, Angst en Vreese, die daar op (na zijne bekentenisse) zijn gevolgt.

§ 19. Van den VERSOEKER (segt de text/) dat hy tot Jesum quam. Wie die was / ende waarom hy zoo genaamt word / is boven §. 10--13. te lesen. De Wijse nu / op de welke dese Overste der Wereld Joh. 14:30. tot Jesum gekomen zy, en word ons niet uytdrukkelijk geopenbaart: maar meerder gepræsupponeert / om ons maar van de Waarheyd der zaake te versekeren. Wy gelooven met de Vermaartste Gods-geleerden / dat / uyt kracht van de woorden in de Grond-text / en uyt de geheele historie / blijkt / dat het zelve is geschied na waarheyd / ende door een sichtbare vertooning van sich zelven / aan het gesichte van de Heere Jesus, het zy onder de gedaante van een mensch, ofte / anders.

Immers de woorden van koomen vers. 3. ende van Weg-gaan vers 10. (προσελθὼν ende ὕπαγε) geven te kennen een plaatselijke beweging / ende / men en mag zonder goede noodsakelijkheyd van den letterlijken zin niet afgaan. Ook zoude Christi overwinning hier zoo heerlijk ende de troost voor Gods kinderen / zoo groot niet geweest zijn / indien dese versoeking niet en ware geweest in waarheyd / ende maar alleen in Verbeelding.

Ende gelijk de Versoeker quam / soo SEYDE hy. Op welke wijse nu dat dese daden op de Geesten passen / is Cap. 5: §. 88 --- Van ons aangeweesen. Hy seyde het met sulke woorden en tekenen / dat hy des Heylands ooren en herte konde raken.

§ 20. De saken / die de Satan den Heere voorwierp / waaren drie / ende sy strekten alle tot dat eynde / om den Heere Jesum te brengen tot sonden / op dat hy alzoo noch Gods Zoone / nochte ook onse Saligmaker ware. Maar sy sijn onderscheyden in de Wyse van te verleyden.

In de eerste Versoeking, was de Satan besig / om te bespotten Christi Soonschap, welke over Christi Doop was uytgeroepen / en de Satan toont hier wederom kennisse te hebben van het gepasseerde / ende oordeel, om dat zelve nu tijdig te leggen tot een fundament van dese versoeking. Ende het is / als of hy in spot quam seggen. ,, Wat een schoone Zoone Gods zijt gy / die nu gevaar ,, loopt / om van honger te sterven? indien gy niet door een mirakel weet brood ,, te bereyden?

§ 21. Van dese Versoeking begint de Satan, dewijle de Versoeking in het Paradys, wegens het *eeten* hem wel was gelukt; maar voornamentlijk / om dat den Heere Jesu tegenwoordig hongerde. vers 2.

§ 22. Het quaad der Sonde / dat de Satan hier in konde bereyken / was / dat Christus iets moeste ter hand neemen / in desperatie / om dit scherp sweerd den Honger te verdrijven: (2) Of / op dat hy mocht twijfelen aan de Goddelijke stemme / die van boven gehoort was. Matth. 3:17. (3) Of / op dat hy mocht in twijfel trekken Gods Voorsienigheyd / ende liefde. Of (4) op dat hy sich zelfs mochte kittelen met de ydele glorie / dat hy konde van steenen broo-

den maken / enz. Of / ook (5) dat hy na den honger zich zelven eerst mocht be-sondigen aan een gulsig in-slokken der spyse; ofte ook eenige diergelyke sonde mochte ter hand nemen.

§ 23. Daar word van de Gods-geleerden in bedenking genoomen: Of de Satan geweeten heeft dat de Heere Jesus Gods ZOONE was. Ende daar zyn voornaame Gods-geleerden / de welke het daar voor houden / dat de Satan dit wel geweeten heeft / uyt de Propheteyen; item / uyt het geene ontrent Christi Geboorte was voorgevallen / als ook uyt zyn heylig leven / ende uyt getuygenisse van Johannes ende van Godt selfs / Matth. 3.

Doch andere oordeelen / dat de Satan voor dese tyd niet en heeft geweeten / dat de Heere Jesus was Gods natuurlyke Soone: dewyle hy nu uyt Christi hongeren konde besluyten syne swakheyd / ende dat hy / daar op / de gelegentheyd heeft waar genoomen / om de bewysen voor Christi Godheyd eens te ondersoeken / als die wel kennisse gehad heeft van syn sententie / die men vind Gen. 3.

§ 24. Myn gevoelen over dese saake is / dat men den Satan moet aanmerken / als hebbende behouden die kennisse, waar van wy gesprooken hebben / Cap. 5. §. 18---28. ende in 't byzonder §. 59---65. Maar / dat men hem ook moet aanmerken / als een bedorven sondig Schepsel. Cap. 5. §. 66--71.

Ende in de laatste aan-merking / komt hy ons hier voor / als een Bedrieger ende als een Leugenaar. Joh. 8: 44. ende als hy dan word ingevoert / als een die segt / εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ. *Indien gy Gods Zoone zyt*; Zoo en kan men daar uyt niet besluyten / dat hy den Heere Jesum voor Gods Zoone niet en kende. Alsoo weynig / als ik besluyten kan / dat een geveynsde ende godloose Bedrieger niet en weet de saken / die hy met opset verbergt / om den vroomen te verstrikken / ende / uyt syn eygen woorden of daden / in het verdriet te helpen. Het welke hier te meer moet in bedenking komen / om dat de Satan hier tegenwoordig voorkomt / als een VERSOEKER, gelyk wy / (soo God wil) in syne andere daden / meerder sullen konnen toonen.

Ja / wat seggen wy van Bedriegers, selfs de Heere Jesus onderstaat wel dingen / die hy wiste / dat hy den mensche versochte. Men ziet dit na syn Opstanding als hy Maria vraagt / Vrouwe, wat weent gy? Wien soekt gy? Joh. 20: 15. Men ziet het in syn onderhandeling met de Emmaus gangers. Luc. 24: 17--32. Men siet het in zyn vrage aan Petrus, Joh. 21: 15. Daar klaar staat / dat de Heere Jesus wist / dat Petrus hem lief hadde / ende echter vraagde de Heere, daar driemaal na; om andere redenen / als om Christi onkunde van die liefde te toonen.

En / zoo versocht ook de HEERE de Godloose zoo wel als de Vroome / niet-tegenstaande / dat hem alle dingen voor de Versoeking wel bekent zyn / om andere redenen / die men sien kan / Jud. 2: 22. Deut. 8: 2. Gen. 22: 1. 1 Petr. 1: 7. Jac. 1: 2. Ps. 26: 2. En N. B. 2 Chr. 32: 31.

Zoo vervalt dan daar mede de gantsche Redenering / die de Hr. Bekker heeft. Cap. 20, § 3. Want men uyt die taal des Satans onkunde niet en kan besluyten; ende / want men / op de woorden van een Leugenaar / niets en kan bouwen; En nademaal men moet insien / dat de Satan hier in het werk komt, als een VERSOEKER, die N. B. wel kon weeten Christi Zoonschap / maar niet

niet in alles den toe-komenden/ gebeurlijken uptslag van dese versoeking/ volgens het geene geleert is/ Cap. 5. §. 20/ 21/ 59.

§. 25. Doch anders is het gelegen met die dingen/ daar hy word ingevoert (ten minsten na Christi verbeelding, die hy van hem hadde) als een/ die wist voor te stellen/ (1) dat een Soone Gods machtig moest syn om brood te bereyden; dat (2) daar toe selfs de steenen wel bequaam waren/ om te konnen worden verandert. Ende (3) dat het scheppen van sulke dingen/ van God gedaan kan worden door een Bevel. Het welke de netse beschryving van het scheppen is/ om iets voort te brengen/ door een wenk ende door een Bevel. Gelijk onse Gods-geleerden dat beschrijven upt Gen. 1. Ps. 33. 9. 2 Cor. 4: 6. Rom. 4: 17. Apoc: 4: 11. Men kan daar op nazien. *Coccej. Summa Th. Cap.* 15. Th. 4. *Burm. Syn. libr.* 1. *cap.* 41. §. 8. *Witzii Symbol. pag.* 111. *Exerc.* 8. *th.* 1--9. enz. Ende even soo/ spreekt hier de Satan: *Zegt dat dese steenen brooden worden.* Gelijk God seyde; *Daar zy licht, ende daar werd licht*, Gen. 1: 3.

§ 26. Dese Tentatie had by den Heere Jesus soo veel achting/ dat hyse syn antwoord weerdig achte. De Versoeker/ ende syn oogwit in de versoeking is den Saligmaker wel bekent geweest. Echter heeft hy sich willig aan syne versoeking overgegeven/ om syne bedriegeryen te meer te ontdekken/ ende om voor de volgende aanvallen te meerder occasie te geven. Daar hy anders/ soo wel nu/ als daar na/ vers 10./ met macht/ had konnen seggen: gaat weg Satan.

In de antwoord selfs/ gaat de Saligmaker voor-by de stelling/ of hy Gods Zoon was of niet. Maar hy antwoord/ op het versoek van brooden te maken/ ende hy toont/ dat een ware Godsalige genoegsaam op God kan hoopen in den grootsten honger; Hy wederlegt den Satan upt Gods woord/ seggende: daar is geschreeven. Ende soo leert de Heere Jesus ons/ op wat wyse/ dat men den Satan moet wederstaan/ volgens Eph. 6: 12--16. Want daar en zijn geen beter wapenen/ als die God in syn Woord geeft. Een van de selve neemt'er de Heere Jesus nu hier/ upt Deut. 8: 3. Alwaar/ op occasie van het verhaal van het wonderlijk spijsen in Egypten/ Moses segt/ dat sulks geschied was; op dat hy (t. w. God) u bekend maakte, dat de mensch niet alleen van den brooden leeft, maar dat de mensche leeft van alles, dat uyt des HEEREN mond uytgaat. Dese versoeking van Israël vers 2./ verhaalt hier de Saligmaker in dese versoeking; ende het is zoo veel/ als of hy seyde: „In dit „myn hongeren/ ende in myne verlossing upt de selve/ en komt niet in bedenking/ dat ik behoeve myn Godheyd te toonen. Want een recht Christen „moet in de grootsten hongers-nood noch weten/ dat Gods voorsienigheyd „veele wegen heeft; om onse hongerige ingewanden te versadigen. Hy ge- „bied maar/ ende daar is voor Israël Manna. Hy zegent somtijts geringe spij- „se veel meerder/ als een smakelijke schootel. Hy gebied den hongeren Ra- „ven/ datse Eliam aan de beke Crith, sullen onderhouden/ 1 Reg. 17: 4/ 6. „Hy spijsigt Israël 40 jaar/ Moses ende Elias 40 dagen/ en soo heeft hy „duysend woorden; waar mede hy zijne kinderen weet te onderhouden. Op dese macht/ ende op dit sakelyk woord (gelijk ῥῆμα Luc. 1: 37. genoomen word) verlaat sich de Saligmaker; als de welke tot desen stryd/ door Gods Geest geleyd was/ vers 1. ende/ die sich daarom op den Heere volkomentlijk

soude verlaten / ende immers niet zoude vertrouwen op brood alleen / of op een ander middel / dan God ons belast hadde.

§ 27. Als nu de VERSOEKER den Heere Jesum bevond sterk / ende niet gebrekkelijk in sijn vertrouwen; toont hy zijn Verstand, om den Saligmaker aan te vallen / tot *(exces)* overmaat in het selfde vertrouwen. Ende soekt hem te brengen tot vermetelheyd. Waar van Mattheus spreekt vers 5. met dese woorden: Doe nam hem, de Duyvel mede na de Heylige Stad, ende stelde hem op de tinne des Tempels. Dit is geschied DOE Τότε, als de eerste tentatie misslukte. Doe NAM hem de διάβολος de Duyvel MEDE, παραλαμβάνει *lichamelijk* ende *plaatselyk*; doch echter niet geweldiglyk, maar willig, ende sonder nadeel van sijn Ampt; alzoo weynig / als het tot nadeel van sijn Ampt was / dat hy zich door Godloose menschen liet leyden / ende gewillig mede ging na de Saal van Cajaphas, na het Richthuys van Pilatus, ende na de plaats van de kruyciging. Want hy moest in alle dingen versocht worden, gelyk als wy, [doch] sonder sonde. Heb. 4: 15.

Of dit mede nemen nu geschied zy / door een subite vervoering door de lucht / als Elias, 2 Reg. 2. of door allengskens te wandelen / en word van de Godsgeleerde op geen eene wijse begreepen. Calvinus wil hier over liever sijn oordeel opschorten / ende / met de versoeking te glooven / rusten / als daar over twisten. Piscator held na de geene / die gevoelen / dat het geschiet zy door een schielyke vervoering. Doch de vermaarde Heeren *F. Spanh.* ende *Coccej.* gelooven / dat dese plaatselijke verandering geschied is door een *willig mede-gaan*. De woorden van *Coccejus* luyden aldus: „Het en is niet nodig dat men stelle, „dat de Duyvel Christum door de lucht gevoert heeft op de Tinne des Tempels; „maar het is genoeg, dat men dit soo versta, dat hy, op de begeerte des Duyvels, „hem .... gevolgt is, op de tinne des Tempels, ende dat door bestiering van dien „Geest, door welkers bestier hy gegaan was na de Woestyne. Waar van siet boven §.7--13. Ende soo had ook (voor hem) gesprooken de Heer Spanheim in *syn dubia*: Dat dit gevoelen meerder over-een-quam met Christi Majesteit ende Weerdigheyd / ende ook / met de spreekwijse der Euangelisten. Want Mattheus gebruykt het woord παραλαμβάνει, het welke over-een-komt met het Hebreeusche לקח. En Lucas gebruykt het woord ἄγειν vers 1. ende ἀνάγειν vers 5. Welke woorden beteekenen / by zig nemen, mede nemen; leyden, dryven, gaan; brengen. Men siet het / wegens παραλαμβάνει van Christi nemen om hem te leyden na de plaatse van sijn kruyciging. Joh. 19: 16. Item / Marc. 14: 33. Matth. 18: 16. Act. 23: 18. enz. Zoo ook van ἄγω. NB. Luc. 4: 29. 23: 32. Joh. 18: 28. Act. 8: 32. Matth. 10: 18. enz. Ende van ἀνάγω. Matth. 21: 2 / 7. Actor. 21: 37. Luc. 2: 22. 22: 66. Actor. 7: 41. 16: 34. en Act. 12: 4.

§ 28. Hy nam hem kan mede na de Heylige Stad; en dit door Gods-bestelling / op dat men zien mochte / dat'er geen plaatse vry was van de tentatie / ende dat'er geen plaats zoo heylig is / daar men Gods bewaring zonder gehoorsaamheyd kan wachten.

Daar *steld hy hem op de Tinne des Tempels.* ἵστησιν αὐτὸν / dit en wil juyst niet seggen / dat hy hem door de lucht hadde gevoert ende daar neder-geset. Want het woord ἱστάναι beteekent ook soo een stellen / dat schikken / ende een aan-

aanwijsing van een stant-plaats beteekent. Als Matth. 18:2. Van dat kindeken / ende 25:33. van dat setten aan de rechter- ende aan de slinker-hand. Soo staat'er ook van de vrouwe / die in overspel gegrepen was / Sy stelden haar in het midden, στήσαντες αὐτὴν: Joh. 8:3.

§ 29. De plaatse daar de Heere Jesus gestelt wierde / was de Tinne des Tempels. Ende wat voor een gedeelte des Tempels dit geweest zy / is beswaarlijk te bepalen. Het Grondwoord πτερύγιον vind men in het N. T. alleen hier ende / Luc. 4:9. in het voorval van dese versoeking. Het woord selfs beteekend een *vleugeltje*, of *kleyne vlerk*, ende is een (*Diminutivum*) verkleynend woord van πτέρυξ, het welke tot sijn eerste Setwoord heeft ΠΤΕΡΟ'Ν een Vleugel, een Vlerk. De Syrische Oversetting (die sekerlijk is de eerste ende de oudste Oversetting / ende van de tijden der Apostelen bekend / en geroemt is geweest) heeft hier een woord ܟܢܦܐ van het Hebr. woord כנף / het welk beteekent / het uyterste eynde, de frenje, het boort, de Soom aan een kleed. Marc. 6:56. Den oever van de Zee. Act. 27:39. Siet *Trostii Lexicon Syr. pag.* 340. *Buxtorfii Lexic. Syr. pag.* 259. *Gutbir. Lexic. pag.* 57. *Crinesii Lexicon Syriacum pag.* 207. Hierom seyde Grotius, dat het was een woord / dat van de Joodsche Grieken (*Hellenistæ*) afquam / en dat soo veel was als der Grieken περίδρομος omloop. Het is dan geweest op het uyterste van den Tempel. Gelijk *Hesychius* het woord πτερύγιον verklaart / door ἀκρωτήριον het opperste, de top, van eenig ding. Immers / het Grieksche woord word / door een Metaphora, over gebracht tot sulke dingen / de welke een gelijkheyd hebben / na iets / dat vleugels-gewijse uytgebreyd is.

Soo dat de geene / die hier uyt (onder anderen) van dese Historie een Verbeelding willen maken / geen reeden hebben / om hier uyt / na het voorbeeld van onse toorens te besluyten / dat de Heere Jesus soude in sijn verbeelding geset zijn / op den *Weer-haan* van den tooren.

Geleerde lieden hebben al van ouds verwondert geweest / dat Marloratus, dit soo had aangenomen. Dewijle op den Tempel te Jerusalem / diergelijken Weer-haan niet en is geweest. Gelijk / uyt de beschrijving van den Tempel / ende des selfs dak kan blijken.

Hierom hebben al de voornaamste Gods-geleerden door dese tinne des Tempels, het hoogste aan den Tempel / dat vleugelts-gewijse uytstak of toesloot / onder dese woorden begrepen. Want de Daken van de Jooden waren soo plat / dat men daar op loopen konde. Siet Deut. 22:8. *Kant-tekening* 17. Ende soo setten het ook hier onse Oversetters over: Als een opgaande kant, die als een leene ofte baelje rontom het platte dak des Tempels gemaakt was, om te verhinderen, dat daar niemand lichtelyk en soude afvallen.

Men siet by Josephus, in sijn *Oudhed. libr.* 15. *cap.* 14. *pag. mihi* 444 *versa* op het jaar 3947. 17 jaar voor Christi geboorte / dat de Tempel Herodes aan de Zuyd-zyde, had een drie-dubbelde Wandel-plaats, een Paleys (*porticum, basilicam.*) „ Sich uytstrekkende / van het Oostersche Dal tot het Westersche. „ Alwaar te zien was zoo een wonder spectakel / als'er onder de Son wesen „ kan. Soo dat / als men van het dak na beneden zag / het hooft tot verswijming

ming begon te draepen/ van wegens de diepte der dalen. enz. Boven dit stond de Tempel op den hoogsten top van den Berg Moria.

Hier by/ segt de Heer Coccejus, dat'er aan den Tempel waren Kamerkens (*Conclavia*) in de hoogte gebouwt/ met platte Daken/ na de welke men op klom/ door een Wentel-trap. Ende hy verklaart het woord πτερύγιον, dat hier staat/ door een plat dak/ het geene/ in het midden/ een weynig was verheven/ ende alsoo vleugels-wijse op gebouwt. Ende hy brengt daar by de woorden/ Prov. 9: 3. not. 11. daar van de Opperste Wijsheyd gesegt word/ datse nodigt op de TINNEN (Hebr. עַל־גַּפֵּי *op de Vleugelen*) der hoogten der Stad. Ook verklaart hy het/ met het Grieksche δῶμα, dat is/ *huys*. Op dese Daken nu kon men wandelen/ en tot het Volk spreeken/ ende daar van daan is gesprooten de spreek-wijse van te Prediken op de daken. Matth. 10: 27. Luc. 12: 3. ende van te bidden op het dak. Act. 10: 9.

Dit zy dan genoeg/ om daar mede te verydelen alle de redenering/ die men uyt kracht van dese tinne, door een ingebeelde versoeking zoekt te verbreyden.

§ 30. Als nu de Satan den Heere hier op de Tinne des Tempels hadde, zoo soekt hy wederom na een proeb van sijn Godheyd; ende dat wenschte hy te zien voor zich ende voor het andere volk in de Heylige Stad; als Christus zich zelven nederwaarts woud werpen/ van die groote hoogte/ na dat diepe dal. Het welke/ zoo het wel gelukte/ zoude het volk ende hy konnen zien/ dat Jesus was Gods Zoone; om dat de hoogte/ daar hy nu op was/ met de diepte/ derwarts hy zich zoude begeven/ (volgens het geene §. 29. geleert is) zoo veel verschilden/ dat niemand zich anders/ als door wat Goddelijks/ buyten gevaar/ derwaarts konde nederwerpen. En ook/ om dat daar lag een belofte van Goddelijke bewaring/ in den 91. Psalm.

Uyt dese redenering kan men besluyten/ (1) dat de Satan geen magt had/ om den Heere te werpen daar hy niet en wilde wesen. (2) Dat de Satan toont een Engels verstand/ om/ op de rechte plaats/ den Heere tot dit nederwerpen te versoeken/ daar het nu by meerder volk als een wonder konde worden aangezien; ende (3) daar hy/ (als of hy ware een Engel des Lichts) mede noch Gods woord op de rechte tijd weet te gebruyken. Volgens het geene getoont is/ Cap. 5. §. 59--65. en hier vooren Cap. 6. §. 17. Item/ van sijn magt Cap. 5. §. 99. 119.

Maar hy toont ook sijn Duyvelsche bedriegery, als hy de text verdraept/ buyten haar oogwit/ om te beter te konnen werken/ als een Versoeker. Want/ dat hy de andere woorden/ IN ALLE UWE WEGEN, die'er by moeten komen/ niet en zoud hebben geweten/ en kan men uyt de woorden van een Bedrieger, die hier werkt als een Versoeker, niet besluyten. Als boven §. 24. gesegt is.

Voorts toont hy sijn gevoelen van het werk/ ende van den dienst der Engelen/ ende dat schijnt wel zoo goed te wesen/ als het geene de Heer Bekker van de werking der Engelen gelooft; volgens het geene van ons geleert is. Cap. 4. §. 27. Want hy brengt het hier by/ als een beweeg-reden/ om sich in het neder-werpen daar op/ in soo verre/ te verlaten.

§. 31. Doch de Heere Jesus, des Satans bedrog wetende/ toont uyt

Deut.

Deut. 6: 16. vergeleeken met Ps. 95: 8/9. dat men Gods Macht en Voorsienighepd / waar van men proeven genoeg heeft / niet en magh op het nieuws versoeken. Waar mede geleert wierde/ (1) dat de bewijsen voor Christi Soonschap reeds genoeg waren bekent. (2) Dat men ook nopt God / door vermetelhepd / mag beproeven; om de hulpe / van sijne Voorsienighepd / in een moetwillig gevaar / voor sich te soeken. (3) Waar upt dan de Satan licht zien konde / dat het hem niet en paste den Heere Jesum te versoeken / alzoo hp reeds voor Gods Zoone was uptgeroepen.

§. 32. Maar de Satan / hier door niet afgeschrikt / doet noch een derden Aanval / om (daar hp Christum niet en konde brengen tot ongeloove / noch ook tot vermetelhepd) nu hem te versoeken tot Aards-gesinthepd / ende daar door tot den Afgoden-dienst.

Doch / dewijle alhier / wegens de ordre in het verhaalen van dese drie-erley aanvallen / de Heylige Evangelist Lucas, desen derden Aanval heeft in de tweede plaatse; zoo diend daar op kortelijk gesegt / (1) dat de Evangelisten / door Gods Geest schrijvende / niet altijt / ende in alles / de selfde ordre volgen. Ook vind ik in den Oudvader Ambrosius, de welke geleeft heeft in de derde eeuwe / ende gestorven is / Anno 397. dat hp in sijne verklaring / over Lucas *Tom.* 5. *pag. mihi* 50. de ordre van Mattheus volgt. Ende daar word van sommige aangeteekent / dat / in sommige oude Exemplaren / Lucas de selfde ordre heeft / die ons Mattheus aanwijst. En andere seggen / dat'er redenen konnen geweest zijn / waarom dat Lucas dese ordre heeft verandert. N. op dat hp zoude toonen een over-een-komst tusschen de versoeking van den eersten ende van den tweeden Adam. Ende datse beyde sagen op de begeerlijkhept des vleeschs, *door brood*; (2) der oogen, door het vertoog van de heerlijkhepd der Wereld / ende (3) door de grootsheyd des levens, mits sich vermetel te dragen / op Gods getuygenisse / van dat hp verklaart wierd voor Gods Soone. En / de gene / die dit aldus bevatten / die bedienen haar van de ordre de welke Lucas gehouden heeft / Cap. 3. daar hp Christi geslachte af-lepd tot aan Adam; om te toonen / dat de Heere Jesus, was het Zaat der Vrouwen, Gen. 3. Ende dat hp nu wil toonen / hoe dat het zelve Zaat der Vrouwen den Serpent den Kop zoude vermorselen. Gen. 3: 15. met 1 Joh. 2: 16.

Maar / dat ondertusschen Mattheus de historie verhaalt heeft in haar nette ordre. Ende dat hp daarom (1) in sijn verhaal / gebruykt de woorden τότε, *doe*, vers 5. πάλιν, *wederom*, vers 8. ende dan wederom / τότε, *doe*. vs. 10/11. Welke woorden Lucas niet en heeft / die maar onbepaalt spreekt van de versoekingen / zonder de ordre van doe en wederom aan te wijsen. Boven dit besluyten zy dat / (2) om dat in de twee eerste aanvallen, worden bestreeden het geloove Christi / om het eerste te verswakken / ende daar na / om dat te doen veranderen tot vermetelhepd. Maar in desen laatsten aanval word bestreden / de geheelen Gods-dienst. Ende de natuur der historie / wijst ons (3) dat de Heere Jesus den Satan op den tweeden Aanval had gegeven een stoot / de welke natuurlijk konde gaan voor den laatsten tegenstand / ende voor dat authoritatiiv bevel ὕπαγε σατανᾶ, gaat weg Satan. Op welke last / dan ook gevolgt is. Dat de Satan van hem af-liet.

§. 33. Dit zy genoeg tot weg-neming van de swarigheyd / de welke ons scheen te geven de ordre in dit te verhalen.

De historie selfs was / (vers 8.) dat de Duyvel hem wederom mede nam, op eenen seer hoogen Berg. Men lette wel / I. dat dit geschied zy / met Jesu Wille, om alsoo / alle de aan-vallen des Satans selfs te ondervinden / ende tot troost van Gods kinderen te overwinnen. II. Dat rontom de Heylige Stad Jerusalem waren veele Bergen / Ps. 87. 1. 125; 2. III. Dat men niet en kan weten / wat voor een Berg dat (onder die veele Bergen) dese hier in het byzonder geweest zy. Maar dat het geweest is / een seer hoogen Berg / welke bequaam geweest is om verscheyde ryken te vertoonen / ende / om daar op / den laatsten aanval te beginnen. Ende IV. dat Christi mede nemen verklaart kan worden / op de selfde wijse / als boven het mede-nemen na de Heylige Stad, vers 5. vermelt / ende van ons §. 27. verklaart is.

§. 34. Alhier nu zijnde / soo *vertoonde de Duyvel aan hem alle de Koninkrijken der Wereld, ende hare heerlijkheyd. vers* 8. Dit kan geschied zijn / I. door aanwijsing van der selver GEWESTEN, te samen gevoegt / met eenige aanprijsende woorden van hare heerlijkheyd. Ende / na dese verklaring van onse Kant-teekenaars / en is'er gantsch geen swarigheyd in dese woorden. Want dan blijft ook de kracht van de woorden Lucæ, de welke segt; Cap. 4: vers 5. Dat dese vertooning geschied is ἐν στιγμῇ χρόνου. *In eenen oogenblik tijds*, of / *in een punt des tijds*, (als Beza segt) *in puncto temporis*, by Cicero. Met welke spreekwijse de Grieken een korten tijd te kennen gaven. Gelijk Plutarchus seyde: Dat de gantsche tijd onzes levens beschreven wierd / met dese spreuke: στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος. Dat is / ons gantsche leven is een ogenblik tyds. En zoo leest men dat eenige jaren (in vergelijking van meerder jaren) genaamt worden een kleyn ogenblik. (כִּמְעַט־רֶגַע) Ezr. 9: 8. Soo dat'er voor party, in die Grieksche spreuke geen voordeel is te vinden.

II. Hier by kan gekomen zijn / dat de Satan een verbeelding van de Koninkrijken vertoont heeft in de lucht / door de lucht hier ende daar te verdikken / op dat de Son daar op schijnende / die heerlijke vertooning konde werden gesien. Dat nu de Satan dit soo doen kan / door het t'samen voegen van de stoffelijke materie / siet boven Cap. 5. §. 99.

Dese bevatting drukken onse Oversetters uyt / met de woorden: *Ofte in eenig schynsel.* Ende de Heer Coccejus, (die hier in alleen over het 5 en 8 Vers Commentarieert) segt / dat dit *konde geschied zijn door een Vertooning met woorden*; Maar dan blyft de swarigheyd / waar toe dan hier diende: Desen seer hoogen Berg. Hy segt dan verder; dat'er niets in de weg was / waarom de Satan voor Jesu ooge niet en soude gebracht hebben een Verbeelding. Gelijk de Konstenaars in Kaarten / Schilderyen en andersins vertoonen. Het welke hy vast stelt dat de Satan veel heerlijker doen kan. Sijn eygene woorden zijn: *Quæ a Diabolo per spectrum aliquod multo luculentius & magnificentius potuisse exhiberi certum est.* Soo nochtans / dat men / hier door / den Satan geen meester en make over Christi *Phantasie*, gelijk dit de selfde Heeren Coccejus en Grotius, wel aan-merken / ende te vooren ook al verworpen was van andere; die anders / de werking van den Satan op de Phantasie van andere menschen

schen gewoon waren te verklaren/ soo als wy boven/ Cap. 5. §. 116---118. hebben aangeweesen.

§ 35. III. Behalven dit/ soo is het een bekende Waarheyd dat Gods woord veeltijts tot ons spreekt door een (*Synecdoche*,) VERVANGING, van het woord ALLE door een gedeelte. Men kan daar van in het breed nasien. Glassii Philologia Sacra, *pag. mihi.* 1360---1383. ende dat daarom in de woorden van ALLE KONINKRYKEN DER WERELD, geen voordeel is voor het gevoelen der geener/ die dese Historie hier tot een INBEELDING Christi willen maken. Want/ men kan door dese woorden/ van alle Koninkryken der Weereld, verstaan al de Koninkrijken/ de welke lagen omtrent dien zeer hoogen berg; gelijk men sulke bepalingen heeft/ 2 Chr. 20: 29. Alwaar na de Victorie van Josaphat staat: ende daar werd eene verschrikking Gods over ALLE KONINKRYKEN DIER LANDEN, als sy hoorden, dat de HEERE tegen de vyanden Israëls gestreden hadde. Of ALLE beteekent VEELE. Gelijk Daniel soo spreekt tot Nebucadnezar, Dan. 2: 37/ 38. met dese woorden: De God des Hemels heeft u een Koninklyke, macht, ende sterkte, ende eere gegeven: 38. ende over al daar menschen Kinderen woonen, heeft hy de beesten des Velds, ende de vogelen des hemels, in uwe hand gegeven, ende hy heeft u gestelt tot een heerscher over ALLE de selve: Daar staat in de Chaldeeuwsche Grond-text וּבְכָל־דִּי דָאְרִין בְּנֵי אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא, enz. Ende dan noch eens voor het laatste/ by herhaling/ בְּכָלְּהוֹן *over* ALLE *de selve.* Soo leest men ook/ in het Nieuwe Testament/ dat/ door *Augusti* Gebod/ DE GEHEELE WEERELD beschreven zoude worden, Luc. 2: 1. Item/ dat'er ter selver uure van Christi Kruiciging duisternisse wierd over de GEHEELE AARDE: Het welk ten uyterste maar kan verstaan worden van het eene half-rond. Ende zoo een spreekwijse vind men veelmaalen in Gods woord: Men kan daar by doen. Matth, 3. 5. Genes. 12: 3. 18: 18. 22: 18. Act. 3: 25. Gal. 3: 8. enz.

Ende in desen sin genoomen/ sijn de woorden klaar/ hebben hare natuurlijke beteekenisse/ ende een Schriftuurlijke verklaaring. Den hogen berg doet dan zijn brugt om te vertoonen al het sichtbare van den berg; dat een seer groote heerlijkheyd kan zijn: om dat geen aangenamer vertooningen binnens huys sijn/ als daar men een aangename gesicht van Gods schepselen/ onder den hemel in een ruyme ende Ziel-verquikkende lucht/ kan beschouwen. Boven dit/ zoo kon men van daar zien/ de aanwijsing van de andere gedeelten der Wereld. Ende de verdere vertooningen hier vooren aangeweesen.

§ 36. Als nu dese Vertooning was voor de oogen/ zo zocht hy/ door die Vensteren/ uyt loosheyd te booren in het herte. Hy seyde dan vers 9. tot hem, Alle dese dingen zal ik u geven, *indien gy nedervallende my zult aanbidden.* Lucas voegt'er by/ Cap. 4: 6. Dat de Satan gesegt heeft: Ik zal u dese magt ende de heerlykheyd der selver (Koninkryken) geven: Want sy is my overgegeven, ende ik geeffe wien ik wil. 7. Indien gy dan MY ZULT AANBIDDEN, soo sal het all' uwe zyn.

Het

Het soude ons af-leyden van ons oogwit / indien wy hier ondersochten / of en hoe ver / dese eere ook aan groote lieden is bewesen. 1 Reg. 1: 23. 18: 7. Dan. 2: 46. Wy moeten tegenwoordig maar staan op die dingen / de welke de reden van ons schryven betreffen; ende dan sy het ons over dit vers genoeg; dat men / uyt Christi antwoord zien kan / dat hier een Goddelijke aanbidding ge-eyscht word. Ende dat de Duyvel wel onderscheyd de twee saken / die in het tweede Gebod verbooden worden / t. w. 1. het nedervallen / ende 2. het aanbidden. Dat hy ook toont kennisse te hebben / van des menschen gewoonelijke begeerte ende gierigheyd; dat ook de beste / door de aardsche goederen wel worden verleyd; ende dat men wel de geene / daar men sulke goederen van verwacht / voor een God eert. Hy toont ook zijn Verstand daar in / dat hy / in dit versoek / niet en konde een proeve nemen / van Christi Soonschap.

Die nu / hier tegen / syn onkunde zouden willen besluyten / uyt syn leugenen / die hy hier soo onbeschaamt tegen den Soone Gods derft uytspreeken; die moet weeten / het geene boven §. 24. getoont is / dat men den Satan hier moet aamerken / als een *Versoeker*. Die hier tegen de Waarheyd segt / dat hy recht van God hadde gekregen / tot dese Heerelijkheyd; en dat hyse ook konde / ende wilde geven aan den Heere. Want anders leesen wy / Dan. 2: 21. Prov. 8: 15. Jesaiæ 37: 16. enz. ende syn Macht is van ons bepaalt. Cap. 5. §. 119.

Met desen schijn en Leugen / weet de Satan menig mensch te verleyden: en de Heere Jesus heeft hem toe-gelaten / om ook aan hem dese lagen voor te stellen.

§ 37. De Heere Jesus dan / tot hier toe / sich willig hebbende onderworpen aan de Versoekinge des Duyvels (om redenen / die van ons §. 13. zijn aangewesen) seyde doe tot hem, Gaat weg Satan: Want daar staat geschreeven, *Den Heere uwen* God sult gy aanbidden, ende hem alleen dienen vers 10. Welke woorden gehaalt zijn uyt / Deutr. 6: 13. en 10: 20. Alwaar het woordeken alleen niet en staat in het Hebreeusch / maar wel by de LXX. Oversetters. Waar uyt de Heere Jesus, dit woord *μόνῳ alleen* hier dan by-voegt. Want het leyt inden sin en in het woord אותו hem, opgeslooten / en het word uytgedrukt gevonden / 1 Sam. 7: 3. לבדו *lebhaddoo*, alleen. Ook vindmen in Deutronomio het woord תירא gy sult vreesen. Voor het welke de Saligmaker hier heeft het woord *προσκυνήσεις*, gy sult aanbidden. Het welke men niet en moet aannemen als een verschil: Want de geheele Gods-dienst word / onder het woord *Vreesen*, begreepen. Ziet Deutr. 5: 29. Job 1: 8. en hierom worden dese twee van den Heere Jesus voor een genomen / ende het eerste door het laatste uytgeleit.

§ 38. Als nu de Saligmaker sich zoo gevoelig hadde getoont aan den Satan / over de onteeringe van sijnen Vader / ende hem / met soo een verontweerding / hadde gelast weg te gaan. Volgt daar op / dat de Satan dit gevoelt he[..]t / als een woord van kragt. Waar op dan volgt Vers 11. Doe liet de Duyvel van hem af, ende siet de Engelen zyn toe-gekomen, ende dienden hem.

Hier mede toont de Satan / dat hy was overwonnen / en dat / daar Gods

Soon

Soon/ spreekt als macht hebbende/ en dat ook daarom sijn Woord van de Schepselen word gehoorsaamt. Hy week dan van hem/ doe de Heere niet langer zijne aanvallen wilde beproeven; ende zal zoo lang weg-blijven/ zoo lang de Heere tegen de tijd van syn laatste lyden wederom willig, van den Oversten deser Wereld, zoude worden bestreden. Joh. 14: 30. Ende/ in desen opzichte/ segt Lucas: dat de Satan WEEK VOOR EENEN TYD. Luc. 4: 13.

§ 39. Als nu de Satan weg was/ soo zyn de Engelen gekoomen. Die hier dan quamen waren ENGELEN in het veel getal/ gelijkse gemeenlijk/ in het meer getal verschijnen/ alsse den geloovigen dienst doen. Nu was hier haar Heer en Meester te dienen: sy komen dan in het meerder getal. Ende haar KOOMEN is buyten twijffel geweest op een byzondere Wijse. Doch in wat voor een gedaante en word niet uitgedrukt. Lichtelijk wel in sulken gedaante/ zoo als de Satan was verscheenen/ ende op Christi wille; die haar te vooren willig hadde doen weg-gaan/ om met den Satan alleen te strijden/ ende om hem alleen te overwinnen.

§ 40. Als nu dese Engelen toe-quamen/ soo diendense hem διηκόνουν αὐτῷ. Dat is haar werk. Dan. 7: 10. Hebr. 1: 14. Sy en waren'er dan niet ledig. Want sy waren dienende/ het zy in hem te dienen tegens sijnen honger; of om hem (gelijk Pareus segt) te verquikken ende te vertroosten. Sy moeten ook (volgens de gronden van D. Bekker) aldaar/ aan den Saligmaker hebben dienst gedaan: Want een Geest komt na sijn seggen/ daar hy werkt. Siet boven Cap. 5: § 94. Als dan dese Engelen quamen/ soo quamense/ om hem dienst te doen/ of gelijk Luc. 22: 43. staat/ om hem te versterken. Dit nu moet ook noodsakelijk insluyten het spreeken tot versterking/ op zoo een wijse/ als boven cap. 5. §. 88. geleert is/ ende op soo een wijse/ als de Satan heeft konnen versoeken.

Het moet ook insluyten sulke werkingen/ waar door de Saligmaker dienst ontfong. Gelijk Petrus dienst ontfong van dien Engel/ die hem uyt de gevangenisse geleyde. Act. 12. Van den welken staat/ dat hy de zyde Petri sloeg, ende hem opwekte, vers 7. die tot hem zeyde; staat haastelyk op; die hem ook bragt door de ysere poorten. vers 10. ende die hem een strate voort geleydde. Soo dat Petrus tot hem zelven gekomen zijnde/ seyde: Nu weet Ik waarachtelyk, dat de Heere synen Engel uytgesonden heeft, ende my verlost heeft, uyt de hand Herodis. vers 11. sulken dienst/ dede de Engel aan Petro/ ende sodanigen versekering hadde Petrus van sijne Werking.

En/ wil men het hooren/ uyt den mond van den Saligmaker/ die sal ons den dienst der Engelen stellen tegen den dienst/ die Petrus/ door het sweerd meende te doen/ ende die sal ons leeren/ dat God de Heere ons kan byzetten (παραστήσει sal by zetten, meer als twaalf legioenen Engelen/ ende wat souden se doen? helpen, gelijk Petrus woude doen; ende gelijk eenen Engel magts genoeg daar toe hadde/ zoo had de Heere magts genoeg/ om'er meer als twaalf legioenen te senden. Petrus en behoefde dan geen sweerd te trekken/ om Christum te redden uyt de handen van sijne vangers. Want/ als dat wesen mochte/ zouden'er wel Engelen toe te krijgen zijn. *Matth.* 26: 52/ 53/ 54.

§ 41. Die in dese zoo klaare Waarheden / geen waarheyd zien en kan / die mag noch wel eens overleggen / of de Tale / die men in de Betoverde Wereld leest. Cap 35. §. 19. al uyt Godt is; die mag wel eens overwegen of het waar is / dat de Satan / sijn bevechter met Vrede laat begaan. Want al en ziet men hem / noch al en hoortmen hem niet; soo kan echter de God deser eeuwe / de sinnen wel verblinden, op dat den mensch niet en bestraale de verlichting des Evangeliums der heerlijkheyd Christi / 2 Cor. 4: 4. met Joh. 12: 31. Eph. 2: 2. Men kan wel zoo sterk na de Son, en tegen de Son opsien / dat men sijn gesicht verliest. Men kan het'er ook wel na maken / dat God de Heere over ons send eene kragt der dwaling, datmen de leugen gelooft. 2 Thess. 2: 10/11. Men kan wel verydelt worden in sijne overleggingen; het onverstandig herte kan wel verduystert worden; soo datmen sich uygevende voor wys, dwaas is geworden. Rom. 1: 21/22. Men kan wel hoorende hooren ende niet verstaan / ziende zien ende niet merken / om dat het herte door Gods byzonder oordeel is vet gemaakt / om dat de ooren swaar ende de oogen toe-geslooten zijn. Jes. 6: 9/10. Men kan wel / door een byzonder oordeel Gods / een Propheet zijn; ende soo verre werden gebracht / dat God tot ons / in toorne segt / staat op, gaat heen, ende dat op een weg die van Godt afwijkt / ende daar een Propheet, door een Ezelinne, moest werden geleert / eer dat hy den Engel des HEEREN sach staande in den weg, ende syn uytgetrokken sweert in syne hand; Om dat men God vertoont hadde / dewijl men / met zijn geheel herte / dien weg kenen wilde. Men ziet die opmerkelijke geschiedenisse. Num. 22: met 2 Petr. 2: 15/16.

§ 42. Het zy verre van my / dat ik / in alle dese dingen een toepassing zoud willen maken op onsen Broeder. Ik verhaal maar een generale Waarheyd / ende en wil niemand vuyl maken / die van sijn eygen conscientie word vry gesprooken. Wy weeten / dat zelfs Gods kinderen in sulke blindheyd / en de quellende verharding konnen komen / dat se tot den HEERE moeten seggen: Waarom doet gy ons van uwe wegen dwalen? [Waarom] verstokt gy ons herte, dat wy u niet en vreesen? Keert weder om uwer Knechten wille. Wy weten ook / dat wy alle maar ten deele kennen, ende maar ten deele Propheteren.

Zoo ondertusschen onse Broeder mocht denken / gelijk uyt sijn schrijven niet duysterlijk te zien is / dat de Gereformeerde Kerke steekt in zoo een blindheyd ende onder soo een verharding / dan seggen wy (met het zelfde recht / dat onsen Broeder heeft) of hy zich zelven eerst eens wat beter gelieve te besien: eer dat hy de Leeraars die'er noch zijn / ende die'er over de 1600. jaar geweest sijn / voor soo verblind / ende verstokt gaat aansien. En / met dit beding / gaan wy over tot

Het Ondersoek van de Swarigheden, de welke *D. Bekker* tegen dese Waarheyd tegenwerpt.

§ 43. De TEGENWERPINGEN, die uyt de verklaarde Historie gehaalt worden / zullen nu na desen licht zijn te verklaren / ende de Tegen-

genwerpingen/ die van elders werden opgesocht/ zullen wy kortelijk ontkleeden.

De Eerste Tegenwerping word gesocht uyt de Verheerlijkinge Christi op den Berg; ende daar van werd gemaakt (indien niet in het geheel/ ten minsten na een gedeelte) een Verbeelding ende een gesichte. Cap. 20. §. 1. of §. 551. Echter werd de Historie van Matth. 17. verheven/ boven de geschiedenisse van Matth. 4. Om dat de eerste is geschied in 't aanschouwen van drie syner liefste leerlingen. Maar dese tusschen Christus ende synen Versoeker alleen. Daarbenevens ging Jesus sichtbaarlyk den berg op, daar hy zoude worden verheerlykt. enz. §. 2.

Ons Antwoord hier op is/ dat het ons vreemd voorkomt/ datmen soo onderscheydentlijk een saake wikt aan drie of minder getuygen; ende dit doet ons vreesen/ of hier niet wat achter-steekt tegens de Authoriteyd van de Schrijvers. Want/ of God de Heere ons een saak eens, of tweemaal, of driemaal verhaalt; sijn getuygenis is doch altijt Goddelijk. Of zoude men wel willen in twijffel trekken het Hemel-varen van Elias, om dat het maar gesien is van Elisa? 2 Reg. 2: 6---12. Wat wil doch die stijl van schrijven anders seggen? Het is my dan geen wonder/ alseggen zommige Vroome Leeraren van sulke manier van schrijven; *latet anguis in herba*; ende al zeyde die Ernstige Heer. op het *Synodus van Noordholland, den 9 Aug.* 1691. tegen D. Bekker, (doe hy sulke betuygingen uytsprak van dat hy suyver Gereformeert was) dese nadrukkelijke woorden: God geve, dat gy niet en zyt van dat gevoelen, het welke veele vreesen dat gy hebt.

Het is waar/ dat §. 1. de Historie van Elias van hem word vast-gestelt; maar het is ook waar/ dat niemand ten eersten de ergste word/ (*Nemo repente fit pessimus.*) Ende waar toe dient ons hier dat aanwijsen van meerder ofte minder getuygen? anders/ als om de saak waar van minder getuygen zijn/ ook minder te glooven?

Ja waar toe dient ons hier/ dit geheele exempel van Christi verheerlijking op den Berg? in welke alles is/ dat na een waarachtige Historie gelijkt. Of/ is het niet genoeg/ dat drie Evangelisten getuygen/ dat de drie Apostelen *Petrus*, *Jacobus*, ende *Johannes*, soo wel Mosem, als Eliam hebben gesien t'samen-spreekende met Christum? *Matth.* 17: 3. *Marc.* 9: 4. *Luc.* 9: 30. Of/ konde dat niet zijn/ sonder datmen eerst moest gelesen hebben van Mosis opnemen na den Hemel? Soo en is het dan ook niet waar het geene ons verhaalt word: Matth. 27: 52. dat veele lichamen der heylige, die ontslapen waren, wierden op-gewekt. 53. Ende uyt de graven uytgegaan zynde na syne opstanding, syn gekomen in de heilige Stad, ende van veelen syn gesien. Want (1) Matthæus verhaalt dit/ maar alleen. (2) *en wonder* (om de eygenste woorden van D. Bekker te houden) *dat de Schrift soo grooten wonder niet* [meer als eens] *en meld*: „ Ja (3) want men noit en leest/ datse lyfachtig inden hemel syn opgevaren!

Maar/ o schadelyke redenering! het is ons genoeg/ dat het ons/ door de onfeylbare woorden van Matthæus werd gesegt: Ende een ontkennig getuygenisse en bewyst niet. (*Testimonium negativum nihil probat.*) Men en mag niet seggen (in het ondersoeken van Gods woord:) *Men en leest dit of dat niet*:

ERGO HET EN IS NIET GESCHIED. Want/ al wat geschied is en staat niet beschreven. volgens Joh. 20: 30/ 31. en 21: 25.

Ende dit is/ boven andere dingen/ waar/ van het lichaam Mosis, het welke van God begraven is/ ende niemand en heeft zyn graf geweeten, tot op desen dag. Deutr. 34: 6. met *Judæ* vers 9. Het zy ons dan genoeg/ dat wy de Evangelisten van Elias ende Moses, op eene wijse/ zien-spreeken/ datse klaar zijn gesien/ datse met den Heere hebben gesprooken. Ende dat hy (die eenmaal alle de dooden sal opwekken/ ende die veele staaltjens van opwekking heeft nagelaten) ook Mosem heeft konnen opwekkenende Verheerlijken. Ende dat wy daarom het gepasseerde op den Berg nieten behoeven te verklaren voor een gesichte/ en Christi lof (vers 5. door destemme des Vaders) in een inbeelding behoeven te veranderen.

Ja/ al was het voorverhaalde slechts een gesichte geweest/ zoo en volgt het daarom niet/ datmen Christi strijd met den Satan ook maar voor een Inbeelding hebbe aan te sien.

§ 44. 2. TEGENW. Op de zelfde wijse/ en is'er geen gevolg van 2 Cor. 11: 3. op Christi strijd inde Woestijne. Want (1) de sake tusschen D. Bekker ende tusschen de Gereformeerde Kerke in verschil; en is niet/ of de Siel kan vertooningen van den Hemel ontfangen/ buyten het lichaam/ enz. en of'er openbaringen zijn door gezichten. Die dit ontkent/ kan uyt 2 Cor. 12: 3/ 4. werden wederlegt. (2) Maar men en kan/ uyt dat voorval van Paulus niet besluyten/ dat alle historien zijn geschied/ door een Verbeelding ende door gesichten. (3.) Ende/ in het besonder en kan men dit niet overbrengen tot den strijd Christi (daar geheele andere omstandigheden werden by verhaalt. (4) Ook toont Paulus/ dat het selve gesichte ook wel kan geweest zijn in het lichaam. Ende (5) hier staat klaar/ dat Paulus spreekt van Gesichten ende Openbaringen. Kan men nu diergelijks/ ook uyt de Historie Matth. 4. toonen/ soo zal party meerder kracht van waarheyd hebben. Doch/ dit en is'er niet/ ende daarom word de text 2 Cor. 12. hier sonder vrucht aangehaalt.

§ 45. Zijn III. TEGENW. is gehaalt §. 3. of 552. uyt eenige opgenomene bewijsen van des Satans onkunde/ in desen strijd/ zoo hy meent/ te vinden. Maar wy hebben al die redenering boven §. 24/ 26/ 30/ 36. enz. al afgesneden/ (1) met te toonen/ dat men den Satan hier moet aan-merken/ als een VERSOEKER §§. 1/ 3. Ende dat men/ uyt de Versoeking Gods ontrent sijne kinderen/ niet en kan besluyten Gods onkunde van het herte/ der geener/ die hy wil besoeken. (2) Dat men daar en boven den Satan moet aansien/ als een Leugenaar, ende als een opgeblasen Geest. Item (3) dat de Heere Jesus zich hier toe willig heeft vernedert Matth. 4: 1. en Luc. 4: 1/ 14. Waar by dan (4) wel moet werden waar-genomen (het geene de *Hr. Professor Trigland*, op het Synodus tot Edam hem tegenwierp.) N. „ of D. Bekker wel „ sag/ dat uyt kracht van sijne stellingen § 557. (of 11.) volgde/ dat hy Chri- „ stum bequaam achte/ om sulke leugenen zich zelven te verbeelden. Waar toe „ hy meende dat de Duyvel/ § 552. of 3. (soo hy maar verstand had) te wijs be- „ hoorde te wesen. Boven dit alles/ (5) zo twijfele ik zeer/ of D. Bekker zig zelven niet en heeft vergist/ als hy den Satan, in der daad (of na Christi Verbeelding)

ding) zoo wijs maakt / dat hy kennisse heeft gehad / dat men den Messias, doe al Gods Zoone noemde.

§ 46. In den derden Druk / heeft hy §. 4 / 5 / 6. een IV. TEGENWERPING, genomen van een particulier schrijver. Van den welken wy niets sullen seggen; om dat wy niet en weeten / of'er een eenig mensch is / die het met dien schrijver ook zoo verstaat. Wy spreeken maar / voor het gemeen gevoelen der Gereformeerde Kerke: En wil ondertusschen D. Bekker zig bedienen / tot nadeel van onse Kerke / uyt kracht van die approbatie; dan versoeken wy maar / of hy se noch eens met aandagt gelieve in te zien / ende dan die drie *Paragraphen* daar by gelieft te laten rusten.

§ 47. De V. TEGENWERPING, staat §. 7. (of §. 553.) ende omhelst een deel vinnige bespottingen wegens des Satans kracht / ende is by ons reeds tegen-gegaan / boven §. 34 / 35. Zoo dat die speculatien / of Christus van het volk gezien is, ofte niet, hier niet in bedenking konnen komen. I. Want daar zijn tijden genoeg geweest / dat de Saligmaker ergens geweest is / daar men zoo klaar niet en wist / hoe dat hy'er gekomen was / ende daar men hem 12 jaren oud zijnde / moest zoeken onder de magen ende bekenden. Luc. 2: 42 / 44. Of daar hy nu al 30 jaar oud zijnde / na dese versoeking al 's morgens vroeg uytging in een woeste plaatse, ende bad aldaar, enz. Marc. 1: 35. Zoo dat de Scharen hem moesten zoeken. Luc. 4: 42. en zoo daar na / Joh. 6. 15. enz.

II. Ook en konnen wy niet weeten / of Christus gezien is ofte niet. Want daar zijn veel dingen geschied / die niet en zijn beschreven. Joh. 21: 25.

III. En / al en was het van niemand gezien / zoo mag men daarom / dit verhaal zoo weynig tot een verbeelding maken / als het opnemen van Elias, het weg-nemen van Philippus, Act. 8. Ofte de onderhandeling van Moses met God op den berg. enz.

§ 48. De Tegenwerping § 8. of §. 554. wegens het ogenblik Luc. 4: 5. is §. 34. n I. al voor gekomen / ende dat'er voorts gesprooken word / van Koninklyke, Schatten, Hof-stoet, &c. dat is niet eens vermelt in de Historie / Matth. 4. ende Luc. 4 De overige woorden zijn spot-redenen van konst-glasen / &c. ende die wederleggen zich zelven.

§. 49. Het geene §. 9. of 555. verhaalt word / is van ons § 34 / 35. al opgelost. En de gene / die daar van maken een indruk op de sinnen Christi / hebben wy §. 34. II. daar nevens afgewesen. Ende ook / al ware het schoon dat sommige Gods-geleerden / het 8. vers / van een verbeelding in de sinnen / willen verklaren / soo en volgt daarom niet / dat de gantsche Historie soo moet werden uytgelegt. Alsso weynig / als de geheele Historie van de Emmaus gangers was een Verbeelding / om dat haare oogen in een ding gehouden wierden, dat sy hem niet en kenden, Luc. 24: 16.

§. 50. En al wat ons §. 10. of §. 556. word mede-gedeelt / en is niet veel waard tot een Tegenwerping. Want genoomen het ware alles een Prophetisch gezichte / zoo en kan'er niet meer uyt bewesen worden / als dat'er in Gods woord / Propheetische Verbeeldingen zijn / de welke / uyt klare teekenen / na de letter niet en konnen verstaan worden. Ende hier en heeft niemand iets tegen. Maar / dat men dit hier by-brengt / om uyt Matth. 4. en Luc. 4. ook een Verbeelding te maken / dat en kan / door geen twaalfde gevolg / be-

wesen worden. Om/ dat men eerst moest bewijsen/ dat alle Historien zijn Prophetische gesichten/ door dien dat'er sommige dingen in Gods woord voorkomen/ die men klaar kan zien/ dat niet anders/ als door gesichten/ konnen werden uytgelegt.

§. 51. Maar van het aldergrootste belang is het geene/ dat ons voorkomt. §. 11. pag. 112/113. of §. 557. Daar word ons vertoont (1) de over-eenkomst tusschen den Heere Jesum, ende den eersten Martelaar Stephanus, daar in gelegen/ dat se beyde/ door de selfde woorden van den selfden Lucas, worden beschreven/ dat se waren VOL DES H. GEESTS. Maar/ daar en dient niet by vergeten te worden/ dat'er van de Saligmaker noch by staat: dat hy door den..... Geest geleydet wierd in de Woestijne/ het welk van ons boven/ §. 7--15. als wat nadrukkelijks/ is uytgehaalt.

Daar na word over Act. 7: 55. (wegens Stephani gesichte) gevraagt: „Is „dat lichamelyk geschied? dat en hoor ik niemand recht uyt seggen: ende wat was „de Geest in sulken volheyd nodig tot een vleeschelyk gesicht? Wy sullen dan eens doen zien: of'er niemand is/ die segt/ dat dit lichamelijk is geschied. De groote Calvin schrijft over dese woorden aldus: dat de Geloovige/ de welke de wereld laten varen/ en alle hare sinnen tot God uyt-strekken/ sich hier uyt mogen troosten/ dat de Heere haar sijn bystand zal laten gevoelen; ende dat segt hy/ dat geschieden zal op dese wijse: *Non quod* PER EXTERNAM VISIONEM, *nobis appareat*, NB. SICUT STEPHANO, *sed ita se intus nobis patefaciet, ut ejus præsentiam vere sentiamus.* „Niet door een UYTWENDIG GESICHT, GELYK AAN STEPHANUS. Maar soo dat wy van binnen syne tegenwoordigheyd waarlyk gevoelen. Ende/ op vers 56. segt hy hier van: dat het Mirakel niet en is geweest In den Hemel, maar IN SYNE OOGEN. Ende dat het gesichte geweest is, niet op een natuurlyke ordre ofte wyse, maar op een nieuwe ende byzondere wyse. Ende hy segt/ dat aan Stephanus GEGEVEN IS een NIEUW LICHT IN DE OOGEN, (sijne woorden zijn: *arbitror datam Stephano novam aciem*) het welke heeft doorgedrongen door alle de obstacelen tot de onsichtbare heerlykheyd van het Hemelsch Koninkryk. Soo sprak ook dat groote licht van onse eeuwe *Franc. Turrettinus, Theol. elenct. part. 2. pag.* 401 *loco* 13. *th.* 12. Dat Stephanus dit gesien heeft/ *extraordinaria oculorum acie a Spiritu Sancto donatus*, dat is/ door een boven gewoon licht der oogen, met het welke hy van den H. Geest begaaft was. Ende omstandig segt daar van de Heer *Professor Witsius, in syn Symbolum*, Exerc. XX. th. 27. Het is geheel geloofiyk (*prorsus credibile est*) dat Stephanus dit gesien heeft met syne lichamelyke oogen, ende hy toont dan daar na omstandiger/ hoe sulks mogelijk is geweest. Andere seyden: dat God de Heere/ door een boven natuurlyke mede-werking, sijne oogen had verheven, om soo verre te zien. enz. Men siet het zelfde gevoelen ook aangeteekent by den *Hr. Casp. Streso over Act.* 7. *pag.* 239. *col.* 2. En *Ridderus* in sijn Schriftuurlijk Licht/ segt ront uyt: „Daar is geen ongerymtheyd in, dat men dit letterlyk versta van den Hemel, en van een lichamelyk zien. Dit bewijs zy dan genoeg/ om te toonen/ dat de Hr. Bekker niet en mag seggen: dat men niemand hoort seggen, dat Stephani gesichte lichamelyk geweest zy.

Ende/ om hem te antwoorden/ op de vrage; Wat was de Geest in sulken vol-

volheyd nodig tot een vleeschelyk gesicht? Soo dient men te weeten / dat de GEEST heeft verscheydene werkingen. Jes. 11:2. 1 Cor. 12: 4/ 6. Ende dat hy in het byzonder sijne werking heeft in de Schepping ende in de Onderhouding, Gen. 1:2. Ps. 33: 6. 104: 30. Job 26: 13. 33:4. Ende / als nu hier het gewoone werk van het gezicht zoude werden vermeerdert. Wie paste daar beter toe/ als hy / die de ooge formeert? Ps. 94. 9.

Of meent men / dat het niet en staat in de macht van den Schepper, om den eersten Martelaar, meerder toe te brengen / als de menschen nu / door hare instrumenten / ons dikwils van de plaats ende van de beweegingen der Sterren komen schrijven. En immers / moeste dat weten D. Bekker, die ons daar van al somtijts zijn ondersoek heeft mede-gedeelt / ende die Gods macht boven de sijne ontwijfelijk zal verheffen/om Stephanus oogen te doen zien boven de Sterren.

§ 52. Doch van de aldergrootste bekommernisse is het gene / dat ons in die 11. §. geleert word van Christi inbeelding; het welke boven § 2. door ons is uytgeschreven. Ende men mag daar van (beter als D. Bekker 1 *Boek*, *cap.* 1. § 4. van sijne redenen) seggen / dat dit een saak is / „waar mede het gantsche „gebouw der saligmakende leere staan of vallen moet. Want als de onderstelling van D. Bekker, die wy / Cap. 5. §. 96/ 97. hebben aangewesen / waar is / soo heeft zich de Saligmaker een leugen voor-gebeeld, ende hy is door een leugen bevangen geweest / met droefheyd, angst ende vreese. En hoe schoon / dat onse saligheyd dan bewaart is / kan een ieder gissen.

II. Of / zoo men stelt / dat de HEERE Jesus uyt zich zelven / dese saken zich heeft voor-gestelt; ende / dat hy zig niet verbeeld heeft / als of de Satan het hem voorwierp / dan is dese saake van de alder-schadelykste onderstellingen. Want dan heeft de Saligmaker beweegingen gehad (1) tot wanhoope / (2) tot vermetelheyd / (3) tot misbruyk van Gods beloften / Ps. 91. en (4) om God te versoeken. Ja/ dan heeft (5) de Saligmaker bekooring gehad van de wereld / ende die is dan (6) zoo groot geweest / dat hy gedacht heeft / om den Duyvel te erkennen / als een Heer van de zelve / ende om hem (7) / daar om/ tegens Gods gebod / aan te bidden.

Wie en schrikt niet / als men dese dingen maar leest? ende hoe kan dit overeen-stemmen met Christi onsondige Versoeking? Hebr. 4: 15. 7: 26.

§ 53. Het geene ons §. 12. of 558. geleert word / is van ons reeds al / §. 40. pag. 115. tegen gegaan / ende moet uyt het voor-verhaalde van selfs vervallen. Alleen moet men de woorden / die aldaar in het eynde staan / eens toe-passen op Cajaphas ende Pilatus, en / met de woorden van D. Bekker, eens vragen: hoe komt het dat een mensch, die al syn macht tegen Christum van God heeft, Joh. 19: 11. „Dat hy self zynen grooten Rechter, soo vry, soo stout, soo „onverdragelyk verwaand toe-spreeken derf; ende dan zal men de ydele redenering haast ontdekt zien; Of men moest het gepasseerde voor Pilatus ook voor een verbeelding willen houden.

§ 54. Op §. 13 of §. 559. seggen wy; dat het onwaarheyd is; dat men den Vyand Christi grooter maakt / dan hy na Gods Woord is / om Christi overwinning te vereeren. Maar / dat men Christi overwinning niet en mag maken / tot een spiegel-stryd, ende / dat men Christum niet en mag onteeren/

met

met hem gelijk te maken een slecht Kind / dat men / door een swarte Man, soekt te brengen tot droefheyd, angst en vreese, als D. Bekker ons leert / *pag.* 123. *lin.* 7.

§. 55. Het geene §. 14. of 560. verhaalt word / is wederom / ten dele boven / al wederlegt; ende ten deele een particulier gevoelen van Lichtfoot, op het welke wy maar seggen / soo als / in dat ander voor-val §. 46. pag. 119. van ons gesegt is.

§. 56. Sijn besluyt is van ons boven §. 1. al tegen-gestaan. Ende wy

BESLUYTEN.

§ 57. I. Dat dese historie / zonder de minste ongerijmtheyd / na de letter te verstaan is. Item / II. dat de Heylige Geest ons bedroogen heeft / indien de Duyvel so uyt de Wereld gebannen is / dat hy Christum niet en heeft konnen verzoeken. Mits werkende op sijn Ziel en lichaam. Datmen ook III. in het byzonder / uyt de gantsche Historie kan zien des Satans Verstand ende Vermoogen. Doch IV. dat / in alles sijn (*Dominium*) MACHT sich uyt-strekte niet verder / als de Heere Jesus willig toestond. V. Datmen ook den Satan / in dese gantsche Historie / moet aan-merken niet alleen / als een *Versoeker*, de welke wel kon ondersoeken dingen die hy wiste; ende ook / als een *Leugenaar* ende *Bedrieger*, de welke wel bequaam was / om aan Christo bekent te maken zulke verdraepingen van Texten / ende sulke voorslagen / als ons / in dese Historie / sijn verhaalt. Maar / dat / VI. over al / daar de H. Geest ende de Heere Jesus hem invoeren / als werksaam op Ziel ende lichaam / door Verstand, Wille, ende Vermogen; datmen ook daar het zelve in hem hebbe te achten; enkel ende alleen; om dat de H. Geest ende onse Heyland hem als zodanig achten ende invoeren. Ende dat VII. (indien de Verklaring van D. Bekker. §. 11. of 557. word aangenomen.) dan noodsaakelijk moet volgen / dat de Heere Christus zich zelven een Leugen heeft verbeeld; of zelfs leugenen heeft verzonnen, om sich zelven te zyn tot een Zatan; soo verre / dat hy / daar door / (als een slecht-hooft) is bevangen met droefheyd, angst, en vreese; ende alzoo inder daad (gelijk J. S. aanmerkt) minder is geweest als D. Bekker, de welke den Duyvel als uytdaagt ende noit voor Schim of Spook geschrikt heeft. Cap. 35. §. 19. of §. 774.

Dit is die schoone eere voor Christus / die D. Bekker soo wil voorstaan.

De Heere beware ons ende zijne Kerke voor sulke gedachten; ende hy vermeerdere Myns Heers genegentheyd daaglijks tot de onvervalschte Leere / ende tot een nedrigen wandel; op dat ook een plaatsje in U E. tedere genegentheyd mag vinden /

§ 58. Ik hebbe ook den 12 deses ontfangen de Invoegselen, die D. Bekker in sijn Betoverde Wereld inschikt. Ende ik hebbe mijne AANMERKINGEN tegen de selve / reeds gestelt in handen van den Drukker / die haast gereed is om se konnen uytgeven.

Myn Heer!

In myn Eensaamheyd
desen 7 Nov. 1691.

U E. Dienaaar in Christo!

הַגֶּבֶר Φιλαλήθης.

P. S. Zoo even kryg ik seker berichr, dat de E. Classis van Amsterdam, (ten overstaan van de *Hrn.* Gedeputeerden uyt het Christelyke *Synodus*) den 5, 6, ende 7. deses zeer ernstig over de saak van *D. Bekker*, heeft gebesoigneert; ende dat *D. Bekker*, ziende waar het heen liep, had ingelevert ses Articulen, in de welke hy wat nader tot de vereeniging toe-treedt; ende waar by hy versocht, dat de *E. Clasfis* iets in hem wilde verdragen en over het hooft-zien, indien hy over sommige dingen, (de welke zyn E. nu *problematiicque* ofte *Vraag-stellig*, ende te vooren, *libr.* 1. *Cap.* 1. *§.* 4. *en Cap.* 34. §. 1, 2. van het *grootste gewichte* hadde geacht) noch zoo een klaar begrip niet en hadde; dat hy sich zelven, daar ontrent, altyt leersaam zoude aan-stellen, ende ondertusschen wel wenschte, dat syn Schrift noit, en ware gedrukt geweest; dat hy ook het zelve noit wederom zoude laten drukken, noch ook de stellingen daar in begrepen noyt meer publycq, en ook noyt meer onder de hand zoude voortsetten.

De Eerwaarde *Clasfis* van Amsterdam (met dese sake vry zynde bekommert, ende verbonden; om, aan d'eene kant, de ergernisse te weeren, ende om, aan d'andere kant, de beste ruste te zoeken,) heeft de ingeleverde Artikelen hier en daar geampliëert, ende hem aangesegt, dat de Eerw. *Clasfis*, op syn versoek, van verdragen te worden, nader zoude letten; indien syn E. de Articulen, zoo altse hem van de *Eerw. Clasfis* waren voor-gestelt wilde aannemen, om die de zyne te maken, endan de zelve, als offe de syne waren, wilde inleveren.

Waar op *D. Bekker* seyde; dat hy tyd diende te hebben, om zich te bedenken; gelyk het *Eerw. Clasfis* daar toe tyd gehad hadde. Ende, achtervolgens dit versoek, zal de *E. Clasfis* wederom extraordinair vergaderen de aanstaande *Dynsdag* en acht dagen, zynde den 20. November deses jaars 1691. Ende ondertusschen, kan een ieder weeten, wat hem, over dit Voorval by God te doen staat.